

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/5, p. 165-176

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11353>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 09.01.2017

✓ Accepted/Kabul: 12.03.2017

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK – Prof. Dr. Ziya AVŞAR

This article was checked by iThenticate.

TA'LİKİZÂDE MEHMED SUBHÎ'NİN FİRÂSET-NÂME'Sİ*

Mehmet GÜRBÜZ*

ÖZET

16. yüzyılın önemli simalarından biri olan Ta'likizâde Mehmed Subhî (1540?-1606?), divan-ı hümayun kâtipliği ve şeh-nâmecilik görevlerinde bulunmuştur. Tarihçi kimliğiyle tanınan Ta'likizâde, çoğuna bizzat katıldığı seferleri konu edinen *Revâniyye*, *Tebriziyye*, *Şeh-nâme*, *Yanık Seferi Şeh-nâmesi*, *Eğri Seferi Şeh-nâmesi* adlı eserleri kaleme almıştır. Yazarın tarih konulu bu eserleri üzerine şu ana kadar çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak Ta'likizâde'nin yazarlık kariyerinin muhtemelen ilk eseri olan *Firâset-nâme* üzerine ise şu ana kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Eserin bilinen tek nüshası Bibliotheque Nationale, Turc. 1055 numaraya kayıtlıdır. Ta'likizâde, eserini III. Murad'ın (sal. 1574-1595) isteğiyle kaleme almış ve - muhtemelen- saray nakkaşhanesinde hazırlanmış olan estetik değeri yüksek bir nüshasını saltanatının ilk yıllarında hükümdara sunmuştur. Temelde mensur olarak kaleme alınmış olmakla birlikte eserde telif ya da alıntı çok sayıda Arapça, Farsça ve daha az sayıda da Türkçe şiir ya da şiir parçası yer almaktadır.

Bu çalışmada Ta'likizâde Mehmed Subhî'nin söz konusu eseri tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede öncelikle firâsetnâme türü ile ilgili genel bilgiler verilecek, bu ilimde çıkarım yapmak için kullanılan delillerle bunların anlamlandırılması sürecinde başvurulmuş firâsete yardımcı ilimlerden bahsedilecektir. Ayrıca söz konusu ilmin Doğu ve Batı toplumlarındaki yansımaları, İslam medeniyeti içerisindeki değişimleri ele alınacaktır. Sonrasında da eserin yazma nüshası tanıtılacak ve içeriği hakkında bilgi verilecek, eserin orijinalliyi ve firâsetnâme türü içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, firâset, kıyâfet, Ta'likizâde Mehmed Subhî, *Firâset-nâme*

* Ta'likizâde Mehmed Subhî'nin *Firâset-nâme* adlı eserinin tanıtımı mahiyetindeki bu makale, 5-7 Mayıs 2016 tarihleri arasında Gaziantep Üniversitesi Nizip Eğitim Fakültesi tarafından gerçekleştirilmiş olan "II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu"nda sunulmuş bildirinin geliştirilmiş biçimidir.

* Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-mail: meingurbuz@hotmail.com

FİRÂSET-NÂME OF TA'LİKÎZÂDE MEHMED SUBHÎ

ABSTRACT

Ta'likizâde Mehmed Subhî, who was one of the important favor of the 16th century, has performed the works named imperial council clerkship and shahnama authorship. Ta'likizâde, known with his historian identity wrote out the works named Revâniyye, Tabriziyye, Shahnâma, Shahnâma of Yanik Expedition, and Shahnâma of Egri Expedition which are mentioning the expeditions mainly in which he personally attended. Various studies have been performed upon the history subjected works of the author. But till today any study has been performed upon Firâset-nâme which was most probably the first work of the Ta'likizâde's authorship career. The single known copy of the work has been registered in Bibliotheque Nationale, Turc. No. 1055. Ta'likizâde wrote out this work with the request of Murad III (sult. 1574-1595) and has presented one of its nice copy to the emperor within the first period of the sultanate -most probably- prepared in palace's calligrapher house. This work in basic was written out as prosaic but it contains a lot of copy right or cited Arabic or Persian and less Turkish poems/poem parts.

In this study, it will be tried to introduce the subject work of Ta'likizâde Mehmed Subhî. In this context, first and foremost general information as to the literature genre of firâsetnâme will be provided and subsequently information regarding evidences required to make deductions and ancillary sciences as to firâset which are applied during the interpretation process of such evidences will be furnished. Furthermore, its reflections within the Eastern and Western societies and the modification thereof in the Islamic civilization will be discussed. Subsequently, a handwritten copy of the work will be introduced and information as to the content thereof will be provided and the work's authenticity and its place in the firâsetname literature genre will be tried to be determined.

STRUCTURED ABSTRACT

Firâset is the science of finding unseen aspects basing on various apparent clues and make deductions regarding their qualities and quantities. The works, subject of which are these methods, are called firâsetnâme as a literature genre. The first literary work in this field of science, origin of which should be as old as mankind itself, has been penned through "*pseudo-Aristoteles*". Upon translation of this work, the accumulation of knowledge on this subject has been transferred to the western world and has turned into a branch of science that continues to exist in our day under the name of "*physiognomy*". On the other hand, this science has also been transferred to the Arab world by virtue of translations and contributed to the emergence of the firâset science through being blended with Islamic beliefs. There are actually outstanding differences, especially including proof methods, between physiognomy and firâset due to some understandings and perceptions in the Eastern and the Western civilizations. In this context, opinions/determinations of important Islamic scholars and personal

Turkish Studies

experiences are the unchanging methods in the interpretation of evidences from the beginning to the end in the firâsetnâme type of works. Meanwhile, it is observed that methods of positive sciences such as observation, experiment, sampling and production of statistical data have been utilized in the historical process in the physiognomy type of works.

In the historical process, it is seen that the purview of firâset science also has changed from society to society. For example the science of scouting ("ilmü kıyâfetü'l-eser" or "kıyâfet-i isr"), which has an important place in Arab society, has lost the significance thereof in the Turkish society due to living conditions. The contents of the works have differed inasmuch as the traditions, customs, habits, traces of previous beliefs of every society as well as requirements needed by the geography in which they live are different from each other. It can be said, by referring to the translated works and cited sources, that the firâsetnâme/kıyâfetnâme (works on the science of Kıyafe meaning interpretation of personality by observing the external appearance of a person) in Turkish literature have utilized both Arabic and Persian literature works. It is seen that the sources of the works written in the 19th century and later are the French physiognomy books. This change is in line with the cultural interaction process of Turkish society.

Much as, all of them are fed from the same Islamic tradition, there are some differences in terms of form and content, starting with the naming in works penned as to the firâset /kıyâfet sciences in Arabic, Persian and Turkish literatures. When the names of the said works are examined, it is observed that firâset/firâsetnâme is preferred more in the Arabic literature while kıyâfet/kıyâfetnâme is preferred more in the Persian and Turkish literatures. However, it is also seen from time to time that the terms firâset/firâsetnâme and kıyâfet/kıyâfetnâme have been used for each other's place. Much as the mentioned terms are used in place of each other as if they are synonyms in naming, the word firâset has been considered as an upper title in the basic sources related to the subject, in particular in Taşkôprüzâde's works, and kıyâfet with the other sciences has been accepted as a science which is the subdivision of firâset or an ancillary science of firâset. In this context, it can be said that a great majority of the works penned in Turkish literature are in the genre of kıyâfetnâme, and some of the works bearing the name of firâsetnâme also bear the features of kıyâfetnâme. The number of works which have the features of firâsetnâme is very few. When these works are examined in terms of discussing the issue, it is seen in the firâsetnâme/kıyâfetnâme genre of works that they mostly focus on the interpretation of the issue only for utilization purposes without referring to the theoretical part of the issue. *Risâle-i Kıyâset-i Firâset* (or *İlm-i Firâset*) work of Mustafa bin Bâli, in contrast, is a "real" example of firâsetnâme in which the theory of the issue is also discussed. Another work discussing the theoretical aspects of the issue, albeit not so detailed, regular and systematic as this work, is the *Firâset-name* of Ta'likizâde Mehmed Subhî.

Ta'likizâde wrote his first work *Firâset-name* probably in 1574 Sultan Murad III came to the throne and presented his work to the Sultan. The only known copy of the work is in Bibliotheque Nationale, Turc. Registered under number 1055. This work with 62 leaves was

Turkish Studies

produced in nakkaşhane (painting department) of the palace and ornamented with four paintings in “Nakkaş Osman” style. Much as *Firâset-name* was mainly written in a prose style, poetic writings as regards the subject of the work were also included. Some of these texts were penned by Ta'likizâde personally in Arabic, Persian and Turkish, while others were cited from other works. The work begins with praise to Allah and his Prophet. This is followed by praises to Sultan Murad III to whom the work was attributed. The purpose of the firâset science, its target mass and necessity is focused on in the reason of publication chapter of the work. In this chapter, the author also provides information as to the purpose and process of his writing. The main text of the work is composed of muqaddimah and two chapters. Necessity, purpose, scope and methods of the firâset science have been tried to explained in the **Muqaddimah** (introduction) part by defining this science. Creation of existence and in particular living things has been explained primarily in the **First chapter** under the heading of “Tenbih”. In addition, the characteristics of people living in various climate regions are described. The **Second chapter** is about the evidences for different temperaments. In this chapter, methods of making inferences about the character of a person by examining “ahlât” (four fluids which affect the human body), age, ef'âl (actions, works), hey'et and sûret (status and appearance), gender, ancestry and entitlement (lineage and existing material accumulation) as well as space, creation and limbs is explained.

There are numerous anecdotes cited in the work for different purposes. Kâyif anecdotes including Prophet Muhammad and determining the kinship between Zeyd bin Hârise and Usâme and the kâyif anecdote of the Jewish person who saw Prophet Muhammad and believed in his Prophecy are included in the work. In addition to these, there are other anecdotes from some leaders such as Alexander the Great, Nûşirevân, mother of Hajjaj the tyrant, Khalifa Me'mûn, Nizâmü'l-mülk Yavuz Sultan Selim, Damat İbrahim Pasha as well as some scholars, such as Aristotle, Câlînûs, Imam Şafî, Imam Muhammad Şeybani, Imam Muhammad Ibn Sirin, Ibn Arabî, Al-Ghazalî, Sadreddîn Konevî, Kâtibî and Kemal Paşazâde.

Ta'likizâde has compiled information from different sources as to firâset science while creating his work. The author has often not felt the need to specify the names of the sources he has utilized due to the understanding of the period. However from time to times he has also recorded the people or works he has utilized -in order to prove the truth of the information he has provided-.

Keywords: Classical Turkish literature, physiognomy, Ta'likizâde Mehmed Subhî, *Firâset-nâme*

Firâset¹, görünürdeki çeşitli ipuçlarından hareketle görünmeyen şeyleri tespit etme, onların nitelikleri ve nicelikleri hakkında çıkarımlar yapma ilmidir. Bu ilmin yöntemlerini konu edinen

¹ Kelimenin sözlük, kullanım ve terim anlamları, konu üzerine yapılan çalışmalarda detaylı olarak kaydedildiği için tekrardan kaçınmak adına burada yazılmamıştır.

eserlere de bir tür adı olarak firâsetnâme denir. Kökeni insanlık tarihi kadar eski olması gereken² bu ilimle ilgili bilinen ilk yazılı eser “*pseudo-Aristoteles*” (sözde Aristoteles) tarafından (Anetshofer vd., 2016, s. 28-29) kaleme alınmıştır. Söz konusu eserin tercüme edilmesiyle bu konudaki bilgi birikimi bir yandan Batı dünyasına taşınmış ve orada “fizyonomi (physiognomy)” adıyla günümüze kadar gelen ve bugün de varlığını devam ettiren bir bilim dalına dönüşmüştür. Diğer yandan yine tercümeyle Arap dünyasına nakledilmiş ve İslam inancıyla harmanlanarak firâset ilminin doğuşuna vesile olmuştur. Doğu ve Batı medeniyetlerindeki bazı anlayış ve algılayış farklılıkları sebebiyle fizyonomi ve firâset arasında ispat yöntemleri başta olmak üzere bazı farklılıklar olduğu dikkati çekmektedir. Bu çerçevede firâsetnâme türündeki eserlerde başlangıcından sonuna kadar önemli İslam âlimlerinin görüşleri/tespitleri³ ile kişisel tecrübeler delillerin yorumlanmasında değişmez yöntemlerdir. Fizyonomi türündeki eserlerde ise tarihsel süreçte gözlem, deney, örneklem oluşturma, istatistikî veriler üretme gibi pozitif bilimlere ait yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir.

Tarihsel süreçte toplumdaki topluma firâset ilminin kapsamının da değiştiği görülmektedir. Örneğin; yaşam şartları gereği Arap toplumunda önemli bir yeri olan iz sürme ilmi (ilmü kıyâfetü'l-eser veya kıyâfet-i isr) Türk toplumunda önemini kaybetmiştir. Her toplumun gelenekleri, görenekleri, âdetleri, önceki inanışlarından kalan izler vb. ile yaşadığı coğrafyanın gerekli kıldığı donanımlar farklı olduğundan eserlerin içeriği de farklılaşmıştır. Tercüme edilen eserlere ve atıf yapılan kaynaklara bakarak Türk edebiyatındaki firâsetnâmelerin/kıyâfetnâmelerin hem Arap hem de Fars edebiyatındaki eserlerden yararlandığı söylenebilir. XIX. yüzyıl ve sonrasında yazılmış eserlerin kaynaklarının Fransızca fizyonomi kitapları olduğu görülmektedir. Bu değişim, Türk toplumunun kültürel etkileşim sürecine uygun bir görünüm arz eder (Gürbüz, 2016a, s. 192-193).

Tamamı aynı İslami gelenekten beslenmiş olmakla birlikte Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında kaleme alınmış firâset/kıyâfet bilimiyle ilgili eserlerde⁴ de daha adlandırmadan başlayarak şekil ve içerik bakımından bazı farklılıklar dikkati çekmektedir. Eserlerin isimlendirilmelerine bakıldığında Arap edebiyatında daha çok firâset/firâsetnâmenin, Fars ve Türk edebiyatlarında ise kıyâfet/kıyâfetnâmenin tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte kimi zaman firâset/firâsetnâme ve kıyâfet/kıyâfetnâme terimlerinin birbirinin yerine kullanıldığı da dikkati çekmektedir. Her ne kadar söz konusu terimler bu adlandırmalarda eş anlamlı kelimelermiş gibi birbirlerinin yerine kullanılıyor olsalar da Taşkörüzâde başta olmak üzere konu ile ilgili temel kaynaklarda firâset bir üst başlık olarak alınmış, başka bilimlerle birlikte kıyâfet de firâsetin alt dalı

² Söz konusu ilmin amacı ve yöntemi, insanın yaşamını sürdürmek ve sosyal ilişkilerini tesis etmek için ihtiyaç duyduğu bilgi birikimini elde etmek amacıyla doğadaki ve insan bedenindeki gözle görünen bazı ipuçlarını gözlemleyip yorumlamak şeklinde tanımlanabilir. Bu özellikleriyle firâsetin kökenlerinin insanlık tarihi kadar eski olduğu tahmin edilebilir. Tarihsel süreçte firâsetin bir bilim dalı hâline gelişi sürecinde kullanılacak delillerle bu delillerin yorumlanmasının bir sistematığe bağlandığı düşünülebilir.

İnsanlar bu alandaki bilgi birikimini en başından itibaren meteoroloji, madencilik, iz sürme gibi doğaya dayalı gözlem ve tespitle ilgili alanlarda kullanmışlardır. Bunun dışında insanın hastalıklarının ve tedavilerinin tespiti için tıp biliminde, psikoloji, sosyoloji, daha özelden beden dili ve beden sosyolojisi, iletişim, ahlak incelemeleri gibi alanlarda yararlanmışlardır. Ayrıca edebiyat, resim, sinema gibi sanat dallarında karakter çözümlemeleri için başvurmuşlardır. İslam dünyasında olduğu gibi Batı dünyasında da günümüze kadar bu tür eserler verilmeye devam etmiştir. Batıda başlangıçta sihir ve falcılık ile ilişkilendirilmiş olmakla birlikte XVIII. yüzyıldan itibaren bilimsel bir nitelik kazanmıştır. Johann Kaspar Lavater, Cesare Lombroso gibi isimlerin çalışmaları ile fizyonomiye ilişkin yöntemler ve bilgi birikimi kriminoloji biliminin doğuşunun temellerini oluşturmuştur.

³ Bunun dışında Kur'ân-ı Kerim ayetlerinin, Hz. Peygamber'in hadislerinin, önemli İslam âlimlerinin sözlerinin ve anekdotlarının firâset ilminin gerekliliği ve önemi konusunda kamuoyunu/okuyucuyu ikna etme amacıyla kullanılması da söz konusudur. Bu konudaki bir çalışma için bk. Gürbüz, 2016b.

⁴ Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında yazılan firâsetnâmelerle bunlar üzerine yapılan çalışmalar için bk. Sarıççek, 2014, s. 43-51; Çakır, 2007.

veya firâsete yardımcı bir ilim olarak kabul edilmiştir⁵. Bu çerçeveden bakıldığında Türk edebiyatında kaleme alınan söz konusu eserlerin büyük bir çoğunluğunun kıyâfetnâme türünde olduğu, firâsetnâme ismi taşıyan bazı örneklerin de içerik olarak kıyâfetnâme özellikleri taşıdığı söylenebilir. İçerik olarak firâsetnâme niteliğine sahip olan eser sayısı oldukça azdır. Konunun ele alınışı bakımından incelendiğinde firâsetnâme/kıyâfetnâme türündeki eserlerde çoğunlukla meselenin teorik kısmına değinilmeksizin salt fayda amaçlı olarak delillerle bunların yorumlanmasına odaklanıldığı görülmektedir. Bunlardan farklı olarak Mustafa bin Bâlî'nin *Risâle-i Kıyâset-i Firâset* (ya da *İlm-i Firâset*) adlı eseri meselenin teorisinin de ele alındığı bir "tam" firâsetnâme örneğidir (Sarıçiçek, 2014). Onun kadar detaylı, düzenli ve sistematik işlememiş olmakla birlikte meselenin teorik boyutunu ele alan bir başka eser de Ta'likizâde Mehmed Subhî'nin *Firâset-nâme*'sidir.

⁵ Taşköprüzâde'ye (1313, s. I/377-389) göre ilm-i firâsetin dalları şunlardır: ilmü kıyâfetü'l-beşer, ilmü'ş-şâmât ve'l-hayalân, ilmü'l-esârîr (ilmü'l-hutûtü eküffü ve'l-akdâm), ilmü'l-ihtilâc (seğirme ilmi), ilmü'l-ektâf, ilmü'l-irâfe, ilmü'r-riyâfe, ilmü istinbâtü'l-ma'âdin, ilmü nüzûlü'l-gays, ilmü kıyâfetü'l-eser (kıyâfet-i isr), ilmü'l-ihtidâ' bi'l-berârî ve'l-akfâr. Bazı kaynaklarda bu ilimler firâsete yardımcı ilimler, firâsete yakın ilimler veya hükmî firâsetin bölümleri olarak değerlendirilmişlerdir. Ancak bunlardan bazılarının zamanla müstakil birer bilim dalı hâline dönüşerek müstakil kıyâfetnâmelerin, seğirnâmelerin vb. kaleme alındığı görülmektedir. Bu noktada firâset biliminin, başka pek çok alt ilgi alanı/bilim dalıyla birlikte, kıyâfet ilmini de kapsayan bir üst başlık olduğu söylenebilir.

Ta'likîzâde⁶ ilk eseri olan *Firâset-nâme*'yi muhtemelen III. Murad'ın tahta çıktığı 1574 yılında yazarak hükümdara sunmuştur⁷. Eserin bilinen tek nüshası Bibliotheque Nationale, Turc. 1055 numarada kayıtlıdır. Söz konusu nüsha, saray nakkaşhanesinde üretilmiş ve Nakkaş Osman tarzı (Blochet, 1933, s. 148) dört resimle süslenmiştir. 62 varaktan oluşan yazmada metin çoğunlukla 15 satır üzerine yazılmış olmakla birlikte bazı sayfalarda satır sayıları farklılık gösterir. Eserin metni nesih hatla ve çoğunlukla siyah mürekkep kullanılarak yazılmıştır. Ancak vurgulanmak istenen kimi kelime ya da ibarelerin yazımında kırmızı, mavi ya da altın rengi mürekkep kullanılmıştır. Eser,

⁶ Ta'likîzâde Mehmed Subhî, III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde kâtiplik ve şehnamecilik görevlerinde bulunmuştur. Doğum yeri ve tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte bazı kaynaklar onun 1540'lı yıllarda Denizli ya da Aydın'da dünyaya geldiğini savunmuşlardır.

Ta'likîzâde bütün eserlerinde kendisinin Fenârîzâdeler ailesine mensup olduğunu belirtmiştir. Kaynaklarda Ta'likîzâde'nin babasının Ta'likî Mehmed Çelebi olduğu kayıtlıdır. Ancak Ta'likî Mehmed Çelebi'nin kim olduğu tespit edilememektedir. Bunun dışında yazarın ailesiyle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ta'likîzâde'nin çocukluk ve gençlik dönemleriyle aldığı eğitim hakkında bilgi de yoktur. Ancak kaleme aldığı eserlerden iyi bir eğitim aldığı, Arapça ve Farsçayı çok iyi bildiği anlaşılmaktadır.

Yazar, III. Murad'ın 1562 yılında sancak beyi olarak Manisa'ya atandıktan sonra onun maiyetinde kâtiplik görevine atanır. Bu, onun bilinen ilk resmî görevidir. 1574 yılında III. Murad'ın tahta çıkışına kadar da bu görevini sürdürür. Ta'likîzâde, kaynaklarda belirtildiğine göre, aynı yıl *Firâset-nâme*'yi kaleme alır ve tahta çıkış hediyesi olarak padişaha takdim eder. Bundan sonraki dönemde de padişahın maiyetinde kâtiplik görevini sürdürür. Daha yüksek mansıplara ulaşmak için defalarca girişimde bulunmuş olmasına rağmen bu arzusunun uzun süre kavuşamaz. Bu duruma içeren yazar, 991-992/1583-84 yılında Revan seferine ve 993/1585 yılında da Tebriz seferine kâtip olarak katılır. Bu seferleri anlatan *Gürcistan (Revân) Seferi Tarihiçesi (Revâniyye)* ve *Tebrîziyye* adlarında gazânâme türünde iki eser kaleme alır. Söz konusu seferlerden sonra İstanbul'a dönen yazar, kâtiplik görevine devam eder. Bundan sonra kesin olarak bilinmeyen bir tarihte *vekâyi nüvis* olarak görevlendirilir. Daha önce sunduğu bazı eserleri beğenildiği için 8 Zilkade 1591/28 Ağustos 1591 tarihinde de Türkçe mensur şehname yazması için şehnameci olarak görevlendirilir. Bir müddet dönemin ünlü şehnamecisi Seyyid Lokman'la birlikte bu görevi paylaşırlar. Bu süreçte Seyyid Lokman, Farsça ve Ta'likîzâde ise Türkçe şehname yazmakla görevlendirilmiştir. Bu görevi sırasında 1002/1593-94 yılında III. Murad'a ithaf ettiği *Şeh-nâme*'yi (*Şemâ'il-nâme-i Âl-i Osmân*) kaleme alır; fakat dili ağır olduğu gerekçesiyle beğenilmez. Bu durumun üzüntüsüyle Vezir-i azam Sinan Paşa'nın maiyetinde 1593-94 yıllarında Avusturyalılara karşı düzenlenmiş olan Nemçe (Avusturya) seferine katılır. Seferi konu alan gazânâme türündeki *Şeh-nâme-i Hümayûn*'ı (*Yanık Seferi Şeh-nâmesi*) kaleme alır. Yeni hükümdar III. Mehmed (sal. 1595-1603) tarafından 15 Muharrem 1004/20 Eylül 1595 tarihinde Lokman azledilerek Ta'likîzâde tek başına şehnamecilikle görevlendirilir. III. Mehmed'in bizzat katıldığı Eğri seferinde padişahın maiyetinde yer alır. Seferi konu edinen gazânâme türünde kaleme aldığı *Şeh-nâme-i Sultân-ı Selâtin-i Cihân*'ı (*Eğri Seferi Şehnâmesi*) 1598 yılında hükümdara sunar. Ta'likîzâde, Aralık 1601 tarihinde şehnamecilik görevinden azledilir. Bu azilden etkilenen yazar, İstanbul dışında bir görev talep eder; fakat kısa süre içinde İstanbul'a geri dönerek divan-ı hümayun kâtipliği görevine devam eder.

Ta'likîzâde'nin ölüm tarihi ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Kaynaklarda 1008/1599-1600, 1013/1604-05, 1018/1609-10 yıllarında ölmüş olabileceği kaydedilmiştir. Bazı kaynaklarda da şehit olduğu ya da idam edildiği bildirilmiştir. Ancak Feridun Emecen'in (1994, s. 147) tespit ettiği Evâhir-i Zilkade 1014/29 Mart-8 Nisan 1606 tarihli bir arşiv kaydı şairin ölüm tarihiyle ilgili belirsizliği büyük oranda gidermiştir. Gedik değişimi ile ilgili bu belgeyi yorumlayan Erhan Afyoncu (2001, s. 290), Ta'likîzâde'nin bu tarihten birkaç ay önce vefat ettiğini bildirmektedir.

Yukarıda değinildiği üzere yazar, dördü gazânâme, biri şehname ve biri de firâsetnâme türünde toplam altı eser kaleme almıştır. Eserlerinin tamamı saray nakkaşhanesinde üretilmiş estetik değeri yüksek kitaplardır. *Tebrîziyye* dışındaki bütün eserleri resimlenmiştir. Bunlardan ilk ikisi -muhtemelen- dönemin ünlü nakkaşlarından Nakkaş Osman tarafından, son üçü ise Nakkaş Hasan tarafından resimlenmiştir.

Bu eserlerden *Eğri Seferi Şeh-nâmesi* manzum, diğer eserlerse mensur olarak yazılmıştır. Kaynaklarda Ta'likîzâde'nin bir divan tertip ettiğine dair bir bilgi yoktur. Bununla birlikte kaleme aldığı bütün eserlerde kendisine ait manzum parçalar bulunmaktadır. Türkçe, Arapça ve Farsça telif ettiği bu manzum parçalarla başka şairlerden alıntıladığı manzumeler, onun "elsine-i selâse"ye hâkim, yetenekli bir şair olduğunu göstermektedir. Ta'likîzâde şiirlerinde Subhî ve Ta'likîzâde mahlaslarını kullanmıştır. Ta'likîzâde Mehmed Subhî hakkında detaylı bilgi için bk. Afyoncu, 2001; Çabuk, 1986, s. 2-39; Çabuk, 1988, s. 118-120; Fodor, 2001; Gürbüz, 2016a, s. 47-63; Woodhead, 2010.

⁷ Ta'likîzâde Mehmed Subhî ile ilgili son dönemde yapılan çalışmalarda bu tarih kesin bir bilgi olarak verilirken ne eserin yazma nüshasında ne de erken dönem kaynaklarında açık bir tarih kaydedilmemiştir. Bununla birlikte eserin "sebeb-i te'lif" bölümünde yazarın "hükümdarlara firâsetnâme sunmanın bir âdet olduğu için bu eseri kaleme aldığını" belirtilmiş olması *Firâset-nâme*'nin III. Murad'ın tahta çıktıktan hemen sonra yazıldığını düşündürmektedir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Gürbüz, 2016a, s. 65-66.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/5

Osmanlı dönemi klasik nesir üslubunun başarılı örneklerinden biri olarak kabul edilebilir. Metnin yazımında genellikle klasik Osmanlı Türkçesi imlasına bağlı kalınmıştır. Nüshada harf düzeyinde yazım yanlışlıkları bulunmaktadır. Bundan başka bitişik yazılması gereken kimi eklerin ayrı yazıldığı, ayrı yazılması gereken kimi kelimelerinse bitişik yazıldığı dikkati çekmektedir.

Firâset-nâme temelde mensur olarak yazılmış olmakla birlikte -klasik dönemde üretilmiş mensur eserlerin çoğunda görüldüğü üzere- metinde konuyla ilgili manzum parçalar da yer almaktadır. Bu manzumelerin bir kısmı bizzat Ta'likîzâde tarafından Arapça, Farsça ve Türkçe olarak kaleme alınmıştır. Başka şairlerden yapılan çok sayıdaki manzum alıntının kaynağı çoğunlukla tespit edilememiştir. Kaynağı tespit edilebilen az sayıdaki örnekte ise yazarın Ali Şir Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-nefâyis*'inden, Fuzûlî'nin Farsça *Divan*'ından, Nizâmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'undan, Sa'dî'nin *Bostân*'ından, Mevlânâ'dan, Enverî'den ve Hayâlî'den alıntılar yaptığı görülmektedir.

Eser, Allah ve Peygamber övgüsü ile başlamaktadır. Bundan sonra eserin ithaf edildiği III. Murad'ın övgüsü yapılmıştır. Sebeb-i telif bölümünde firâset ilminin amacı, hedef kitlesi ve gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Bu kısımda ayrıca müellif kendi adını anarak eseri yazma amacı ve süreci ile ilgili bilgi vermiştir. Buna göre firâset, yaratılışın sırlarına ve sonsuz mutluluğun kaynağına vakıf olmanın inceliklerini öğreten bir ilimdir. İyi bir yönetici olabilmek için de hükümdarların firâset bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Nitekim önceki hükümdarlar ve önde gelen insanlar da firâset ilmine itibar etmişlerdir. Yazar bu söylemleriyle eserin gerekliliği ve önemi konusunda hamisini ikna etmeye çalışmıştır. Ta'likîzâde burada ayrıca “eski bir kulu” olduğunu hatırlatarak hükümdardan mansıp talep eder.

Eserin ana metni ise mukaddime ve iki bölümden oluşur. **Mukaddime** bölümünde firâset ilminin tanımı yapılarak bu ilmin gerekliliği, amacı, kapsamı ve yöntemleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Yazar burada firâseti, yaratılışın sırlarına ve sonsuz mutluluğun kaynağına vakıf olmanın inceliklerini öğreten bir ilim olarak tanımlar⁸. İlimin çıkarım yapma yöntemini de “aklî deliller”, “tecrübe” ve “kıyas” olarak tespit eder. Bundan sonra da Kuran-ı Kerim ayetlerinden ve hadislerden hareketle firâset ilminin dinî anlayışa uygunluğunu ispat etmeye çalışır. Firâseti yöneticilerin mutlaka sahip olması gereken bir donanım olarak sunar. Dönem şartları içerisinde insanlar arasında adaletle hükmedebilmeleri, ödüllendirilecek ve cezalandırılacak kişileri seçebilmeleri ve makamlara liyakat sahibi, hak eden, doğru kişileri getirebilmeleri için firâset ilmini öğrenmeleri gerektiğini belirtir. Firâsetin ayrıca dostla düşmanı ayırt etme, kötü insanların hilelerinden korunma imkânı verdiğini, kişinin kendi eksikliklerini fark edebilmesini sağladığını da ifade eder. Eskiden beri hükümdarların bu ilme hürmet gösterip riayet ettiklerini belirterek eserini meşrulaştırmaya çalışır. Yine hükümdarlara firâsetnâme sunulmasının bir gelenek olduğunu ifade ederek⁹ kendisinin bu yöndeki çabasını anlamlı kılmayı hedefler. Bu söylemlerini somutlaştırmak için de Gazneli Mahmud, Abbasi halifesi Me'mûn ile Cemşîd ve Nüşîrevân gibi firâset ilmiyle ülkesini yöneten hükümdarlara ilişkin çeşitli anlatılara yer verir. Firâsetin Allah vergisi bir yetenek olduğunu belirten yazar, bu yeteneğin eğitimle geliştirilmesi gerektiğini kaydeder. Böylelikle eserini hangi fonksiyonu icra etmek üzere kaleme aldığını da ifade etmiş olur.

Birinci bölümde “Tenbîh” başlığı altında öncelikle dünyadaki varlıkların ve özellikle de canlıların yaratılışı anlatılmıştır. Buna göre; hararet, bürûdet, yubûset ve rutûbetin karışımından “besâit” ve “anâsır” meydana gelmiş, anâsırdan da hayvanlar, bitkiler ve madenler oluşmuştur.

⁸ Kelimenin tasavvufî literatürde kazandığı anlamlar için bk. Altıntaş, 1986, s. 124; Konuk, 2006, s. 432; Özdemir, 2013, s. 102; Uludağ, 1999, s. 194.

⁹ Osmanlı padişahlarından bazılarının firâsetnâme sunulmuş olmakla birlikte bunun bir geleneğe dönüşüp dönüşmediği daha detaylı olarak ayrıca sorgulanmalıdır.

Yaratılışla ilgili bu açıklamadan sonra yine başka bir “Tenbîh” başlığı altında mekânların ve beldelelerin kişilik üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur. Burada ele alınan mekân sadece Osmanlı coğrafyası değil, bir bütün olarak dünyadır. Dönemin coğrafya bilgisi çerçevesinde ekvator çizgisi başlangıç noktası kabul edilerek kuzey ve güney yarım küreler ekvatora paralel çizgilerle yedişer iklime ayrılmıştır (bk. İbrahim Hakkı, 1330, s. 129). Eserde bu iklimlerde yaşayan insanların karakteristik özellikleri anlatılmıştır.

Genel olarak iklimlerin özelliklerinden bahsedildikten sonra daha özelde bazı bölgelerde yaşayan insanlar söz konusu edilmiştir. Bu çerçevede Sindliler, Mekkeliler, Medineliler, Taifliler, Yemenliler, Berberiler, Zengîler, Habeşliler, Mısırlılar, Şamlılar, Rum coğrafyasında yaşayanlar, Ermeniler, Iraklılar, Horasanlılar, Heratlılar, Sistanlılar, Şirazlılar, Yezdliler, Kaşanlılar, Tebrizliler, Maveraünnehirliiler gibi farklı toplulukların ön plana çıkan özellikleri sıralanmıştır.

İkinci bölüm mizaçların delilleri hakkındadır. Bu bölümde “ahlât, yaş, ef'âl, hey'et, sûret, cinsiyet, neseb, varyet, mekân, yaratılış ve uzuvlar”ın durumuna bakarak kişinin karakteriyle ilgili çıkarımlar yapmanın yöntemleri anlatılır.

Bu çerçevede mizacın birinci delili “ahlât (insanın bedeninde etkili olan dört sıvı)”tır. Geleneksel tıp anlayışına göre kişinin mizacı, vücudunda bu dört sıvıdan (kan, balgam, safra, sevdâ) hangisi baskınsa ona göre şekillenir. Eserde mizaç, bu sıvıların vücuttaki etkinliğine göre, “sıcak, soğuk, yaş, kuru, kuru-yaş, soğuk-kuru, sıcak-kuru, soğuk-yaş” olarak sınıflandırılmış ve bunların karakteristik özellikleri üzerinde kısaca durulmuştur.

Mizacın ikinci delili olarak sunulan “yaş” başlığı altında insan yaşamı “sinn-i tufûliyyet, sinn-i şebâb, sinn-i kühûlet, sinn-i şeyhûhet, sinn-i inhitât” olarak çeşitli dönemlere ayrılmış ve bu dönemlerdeki insanların özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Mizacın üçüncü delili olarak “ef'âl (fiiller, işler)” üzerinde durulmuştur. Burada kastedilen şey, toplumun gerekli kıldığı, âdet hâline gelmiş işler değil, kişinin yaratılışının gereği olarak yapıp ettikleridir. Bu bölümde bu tür davranışlara bakarak kişinin ahlakına dair çıkarım yapma üzerinde durulmuştur.

Mizacın dördüncü delili “hey'et ve suret”tir. Bu başlık altında kişilerin benzedikleri hayvanların tespit edilerek bu hayvanın karakteristik özelliklerinden hareketle kişinin ahlakı hakkında çıkarımlar yapılması anlatılmıştır.

Mizacın beşinci delili olarak “cinsiyet” ele alınmış ve cinsiyetin insanın fiziksel ve ruhsal özellikleri üzerindeki tesiri üzerinde durulmuştur. Erkeklerin özelliklerine çok kısa olarak değinilirken, kadınlarla ilgili anlatı oldukça uzun tutulmuştur. Kadınlar hakkında bilgi verirken de fiziksel özelliklerinden kısaca bahsedilmiş, karakter özellikleri üzerinde daha çok durulmuştur. Zaman zaman bazı tarihsel hadiseler de göndermeler yapılarak kadınlar arasında görülen ahlaki düşkünlükler anlatılmıştır. Bu noktada bazı kadınların son derece olumsuz bir bakış açısıyla tavsif edildiği dikkati çekmektedir. Bundan sonra kadınların sahip olması gereken özellikler anlatılmış ve bu vasıflara sahip kadınlar övülmüştür. Hintçe *Sâster-nâme* adlı eserden hareketle “bedmenî, heytenî, sengitî” şeklinde sınıflandırılan kadınların özellikleri üzerinde durulmuştur.

Mizacın altıncı delili “ahlât”tır. Ahlât ayrıca birinci delil olarak işlenmiştir. Meselenin iki bölümde birbirini tamamlayıcı nitelikte ele alındığı görülmektedir.

Mizacın yedinci delili “neseb ve varyet”tir. Bu başlık altında kişinin mensubu olduğu ve içinde yetiştiği ailenin maddi ve manevi durumu ile toplumsal statüsünün onun karakterini belirleyen önemli bir etken olduğu anlatılmıştır.

Mizacın sekizinci delili olarak “mekân” üzerinde durulmuştur. Burada köy, şehir, dağ gibi bazı mekânlarda yaşayan insanların karakteristik özellikleri anlatılmıştır. Eserin birinci bölümünde de “Tenbîh” başlığı altında mekânın kişiliğe etkisi üzerinde durulmuş ve o bölümde buradakinden daha geniş ölçekli tespit ve değerlendirmelere yer verilmiştir.

Mizacın dokuzuncu delili “yaratılıştan gelen” özelliklerdir. Bunlara bakarak insanların kişiliği hakkında bazı çıkarımlar yapılabilir. Örneğin; kişinin yaratılış özelliği olan çok fazla öfkelenmek ve çok çabuk kederlenmek fikirsizliğe neden olur. Bu başlık altında zenginlik, fakirlik, çok gezmek, zorluklarla mücadele etmek, evlenmek gibi bazı durumların kişiliği değiştirebileceği belirtilmiştir. Yine kişinin uğraştığı sanatın ve yaptığı mesleğin de mizaç üzerinde etkili olduğu kaydedilmiştir.

Mizacın onuncu delili “uzuv”lardır. Burada insanın bedenindeki azaların şekillerine, büyüklüklerine vb. bakarak insanın mizacına ilişkin çıkarımlar yapma üzerinde durulmuştur. Ta’likîzâde’nin üzerinde durduğu unsurlar sırasıyla şunlardır: baş, alın, kaş, göz, burun, dudak, ağız, diş, dil, yüz, kulak, boyun, el-avuç, kol, göğüs, kürek kemiği, sırt, karın, kaburga, kalça, uyluk, ökçe (topuk), ayak, boy, ses, adım/yürüme, hareket, konuşma, ağlama, gülme, kıl¹⁰. Bu çerçevede “Gövdenin kıllı olması bönlük ve nadanlık alametidir.”, “Çok ağlama sevda nişanesidir. Bunun dışında kalp yumuşaklığına, sıkıntılı ve kırılğan olmaya delildir.” gibi ifadelerle söz konusu unsurların muhtelif hususiyetlerine atıfta bulunarak kişilik özelliklerine ilişkin tespitler yapılmıştır.

Bu şekilde anlatısını tamamlayan yazar, sekiz beyitlik bir kıt’a ile eserini bitirir. Söz konusu kıt’ada eserini tamamlama fırsatı bulduğu için Allah’a şükreder, eserini sunduğu padişahı över, ondan ihsan talep eder ve padişaha dua ile manzumesini tamamlar.

Ta’likîzâde eserini oluştururken firâset ilmine ilişkin bilgileri farklı kaynaklardan derlemiştir. Dönemin anlayışı gereği yazar çoğu zaman yararlandığı kaynakların isimlerini belirtme ihtiyacı hissetmemiştir. Ancak bazen de -muhtemelen verdiği bilginin doğruluğunu kanıtlamak amacıyla- yararlandığı kişileri ya da eserleri kaydetmiştir. Bu çerçevede Fahreddin Râzî’nin *Metâlibü’l-âliye*’si, Zemahşerî’nin *Rebû’l-ibrâr*’ı, *Telhîs*, *Vassâf Tarihi*, *Mesâlik-i İskenderiyye*, Arapçaya *Hamcemetü’l-mülûk*, Farsçaya *Lezzetü’n-nisâ* adlarıyla çevrilmiş olan Hintçe *Sâster-nâme*, yazarın yararlandığı kaynaklardandır. Yine görüşlerine atıf yaptığı kişilerden Hz. Ali’nin, ünlü hekim İbn-i Sinâ’nın, Grek tabip ve filozofu Câlînûs’un (Bergamalı Galen, Galenos, Galenus) isimlerini anmıştır. Bunlardan daha öncelikli olarak Kuran-ı Kerim ile Hz. Peygamber’in hadisleri Ta’likîzâde’nin en temel ve vazgeçilmez kaynaklarıdır. Yazarın bunlardan başka İmam Şâfiî, İmam Muhammed Şeybânî, İmam Muhammed İbn Sîrîn, Behlül Dâna gibi firâset ilmine sahip olan önemli İslam âlimlerinden ya da mutasavvıflarından ve Gazneli Sultan Mahmud, Abbasi halifesi Ebu’l-Abbâs Abdullâh Me’mûn ile Cemşid ve Nûşirevân gibi kendilerine firâsetnâme sunulmuş hükümdarlardan alıntılar yapmıştır.

Eserde farklı amaçlarla alıntılanmış pek çok anekdot yer almaktadır. Hz. Peygamber’in de içinde yer aldığı Zeyd bin Hârise ile Usâme’nin akrabalığını tespit eden kâyif ile Hz. Peygamber’i görüp iman eden Yahudi kâyif anlatıları kaydedilmiştir. Bunlardan başka Büyük İskender, Nûşirevân, Haccâc-ı Zâlim’in annesi, Halife Me’mûn, Nizâmü’l-mülk, Yavuz Sultan Selim, Damad İbrahim Paşa gibi bazı yöneticilerle Aristo, Câlînûs, İmam-ı Şâfiî, İmam Muhammed Şeybânî, İmam

¹⁰ *Firâset-nâme*’de yer alan uzuvlarla bunlara yüklenen anlamların ayrıntılı incelemesi ve Türk edebiyatında yazılmış bu türden başka eserlerin içerik karşılaştırması için bk. Gürbüz, 2016a, s. 122-190. Bu incelemede Hamdullah Hamdî’nin (1449-1503) *Kıyâfet-nâme*’si, Mustafa Bin Evrenos’un [II. Selim (sal. 1566-1574) dönemi] *Hâzâ Kitâb-ı Firâset-nâme ve Kıyâfet-nâme*’si, Ta’likîzâde’nin *Firâset-nâme*’si (yaz. 1574), Mustafa bin Bâlî’nin *Risâle-i Kıyâset-i Firâset*’i (yaz. 1576), Visâlî’nin *Vesiletü’l-irfân*’ı (yaz. 1594) ve Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın (1703-1780) *Kıyâfet-nâme*’si değerlendirmeye alınmıştır.

Muhammed İbn Sîrîn, İbn Arabî, Gazâlî, Sadreddîn Konevî, Kâtibî, Kemal Paşazâde gibi bazı âlimlerin anekdotlarına da yer verilmiştir.

Sonuç

Ta'likîzâde Mehmed Subhî'nin -muhtemelen- 1574 yılında kaleme alıp cülûs hediyesi olarak III. Murad'a sunduğu *Firâset-nâme*, Türk edebiyatında bu alanda yazılmış örneklerle kıyaslandığında "tam" bir firâsetnâme örneği durumundadır. Zira bu alandaki örneklerin çoğunluğu firâset ilminin alt dalları durumundaki kıyâfetnâme, seğirnâme, kefnâme vb. türündeki eserlerdir. *Firâset-nâme*'de mizacın onuncu delili olarak ele alınan, uzuvlardan hareketle kişilik analizi yapma bahsi, kıyâfetnâmelerin başlı başına konusunu oluşturmaktadır. *Firâset-nâme*'yle aynı dönemde yazılarak yine III. Murad'a sunulmuş olan Mustafa bin Bâlî'nin *Risâle-i Kiyâset-i Firâset (İlm-i Firâset)* adlı eseri de tam bir firâsetnâme örneğidir (bk. Sarıççek, 2014). İki eser içerik ve yöntem bakımından karşılaştırıldığında *Risâle-i Kiyâset-i Firâset*'in daha sistemli ve detaylı olarak meydana getirildiği görülmektedir. Bu esere kıyasla *Firâset-nâme*'nin tutarlı bir yöntemle kaleme alındığını söylemek zordur.

Firâsetnâme ve kıyâfetnâme türlerindeki eserlerin içerik bakımından büyük oranda benzeştikleri görülmektedir. Sadece işlenen konular değil, değerlendirmeye alınan unsurlarla bunlara yüklenen anlamlar da benzerlik gösterir. Arap ve Fars edebiyatlarında önemli İslam bilginleri tarafından kaleme alınmış olan metinler Türk edebiyatındaki türdeşlerine kaynaklık etmiştir. Bu çerçevede Hamdullah Hamdî'den Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya kadar kaleme alınan kıyâfetnâme metinlerinin büyük oranda benzeştikleri görülmektedir. Aynı benzerlik temelinde Ta'likîzâde'nin eseri için de geçerli olmakla birlikte, *Firâset-nâme*'de özellikle kıyâfet ilmiyle ilgili bölümde bazı orijinal başlıkların ve tespitlerin yer aldığı dikkati çekmektedir.

KAYNAKÇA

- Afyoncu, Erhan (2001). Talikîzâde Mehmed Subhî'nin Hayatı Hakkında Notlar. *Osmanlı Araştırmaları* (XXI). İstanbul: Enderun Kitabevi. 285-306.
- Altıntaş, Hayrani (1986). *Tasavvuf Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay.
- Anetshofer, Helga, N. İpek Hüner-Cora ve İrvin Cemil Schick (2016). Cinsel İçerikli Bir Osmanlı Kıyâfetnâmesi, *Ta'rifnâme-i Zenâne. Toplumsal Tarih* (270): 28-37.
- Bloch, E. (1933). *Catalogue Des Manuscrits Turcs De La Bibliotheque Nationale* (C. II). 148 (md. 1055).
- Çabuk, Vahit (1986). *Tâlikî-zâde Mehmed Subhî Efendi'nin Eğri Seferi Şehnâmesi*. Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Çabuk, Vahit (1988). Denizlili Tâlikî-zâde Mehmed Subhî Efendi (Hayatı ve Eserleri). *Denizli Sempozyumu (27-30 Eylül 1988) Bildirileri*. Denizli: Denizli Valiliği Yay. 118-122.
- Çakır, Müjgan (2007). Kıyâfet-nâme'ler Hakkında Bibliyografya. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 5 (9): 333-350.
- Emecen, Feridun M. (1994). Ali'nin Ayn'ı: XVII. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Bürokrasisinde Katib Rumuzları. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi (Prof. Dr. Hakkı Dursun Yıldız Hâtıra Sayısı)* (35): 131-150.

- Fodor, P. (2001). Ta'likî-Zâde. *Encyclopaedia of Islam, Second Edition* (C. 10). The Netherland: Brill. 165-166. http://referenceworks.brillonline.com/entries/encyclopaedia-of-islam-2/taliki-zade-SIM_7367
- Gürbüz, Mehmet (2016a). *Ta'likîzâde Mehmed Subhî, Firâset-nâme*. Ankara: Grafiker Yay.
- Gürbüz, Mehmet (2016b). Firâsetnâme Metinlerinde Dinî Atıflar [Religious References In Firâsetnâme (Physiognomy) Texts]. 1. Uluslararası Türkoloji Araştırmaları Konferansı [1st The International Conference on Studies in Turkology-2016 (ICOSTURK 2016)] (14-16 Ekim 2016 İspanya/Barcelona).
- İbrahim Hakkı (1330). *Ma'rifet-nâme*. İstanbul: Ahmed Kâmil Matbaası.
- Konuk, Ahmet Avni (2006). *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Mesnevî-i Şerîf Şerhi* (C. 3). İstanbul: Kitabevi.
- Özdemir, Mehmet (2013). *İsmâîl Rûsûhî-yi Ankaravî, Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (IV. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Yozgat: Bozok Üniversitesi.
- Sarıççek, Ramazan (2012). Mustafa Bin Bâlî ve İlm-i Firâset'i. *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/4, Fall 2012, p. 2725-2754, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.3915>, ANKARA-TURKEY, [erişim tarihi: 11.10.2015].
- Sarıççek, Ramazan (2014). *Mustafa bin Bâlî, Risâle-i Kiyâset-i Firâset/İlm-i Firâset: Yüzler Hâli Söyler*. İstanbul: Büyüyenay Yay.
- Taşköprüzâde Ahmed (1313). *Mevzû'atü'l-ulûm* (C. 1). İstanbul: İkdâm Matbaası.
- Uludağ, Süleyman (1996). Firâset. *İslam Ansiklopedisi* (C. 13). İstanbul: TDV Yay. 116-117.
- Uludağ, Süleyman (1999). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Marifet Yay.
- Woodhead, Christine (2010). Ta'likî-zâde Mehmed Subhî. *İslâm Ansiklopedisi* (C. 39). İstanbul: TDV Yay. 510-511.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Gürbüz, M. (2017). "Ta'likîzâde Mehmed Subhî'nin Firâset-nâme'si / Firâset-nâme of Ta'likîzâde Mehmed Subhî", *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Tahsin Aktaş Armağanı) Volume 12/5 Winter 2017, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11353>, p. 165-176.